

KULTŪROS PAVELDO DEPARTAMENTAS
PRIE KULTŪROS MINISTERIJOS
GAUTA
2014-07-21 Nr. AR-424-(970)

VILNIAUS SENOJO MIESTO VIETOS SU PRIEMIESČIAIS (25504), PILIAKALNIO SU
PAPILIAIS (664) TERITORIJŲ
ARCHEOLOGINIŲ ŽVALGYMŲ 2013 M.
ATASKAITA

Darbo autorius

Stanislovas Patkauskas

Vilnius, 2014

Kultūros paveldo centro Paveldosaugos
bibliotekos Dokumentų fondai
Fondo Nr. 591
Apyrašo Nr. 4151
Apsk. Vien. Nr. 4151

Turinys

1	Įvadas	3
2	Ankstesnių archeologinių tyrimų apžvalga	4
3	Žvalgymų aprašymas	6
4	Apibendrinimas	8
5	Informacinių stendų išdėstymo Kalnų parke planas	9
6	Žemės sluoksnių pjūvių brėžinys	10
7	Stendų pastatymo eigos atskiruose Kalnų parko objektuose nuotraukos	11-17
8	Leidimo žvalgymams kopija	18

I v a d a s

Vilniaus pilių valstybinio kultūrinio rezervato direkcija 2013 m. Kalnų parko teritorijoje įrengė septynis informacinius standus apie atskirų objektų istoriją, gamtines sąlygas, kultūrinę vertę. Prieš įtvirtinant metalinius standų stovus grunte buvo išgręžiama iki 70 cm. gylio išgrąža. Naudotas 12 cm. skersmens grąžtas. Gręžimo metu atlikti archeologiniai žvalgymai. Jiems vykdyti Kultūros paveldo departamentas 2013-10-29 išdavė leidimą Nr. LA-407 rezervato Tvarkymo skyriaus vedėjui archeologui S.Patkauskui.

Informacinius standus montavo ir gręžimo darbą atliko Vidmantas Valentas – Kauno įmonės „V3 studija“ specialistas.

Ankstesnių archeologinių tyrimų apžvalga

Archeologijos požiūriu Kalnų parko teritorija tyrinėta žymiai mažiau negu rezervato vakarinė dalis su Aukštutinės ir Žemutinės pilių teritorijomis. Be to, esant nedideliems tyrinėjimų kiekiams ir šie didelėje teritorijoje pasiskirstę netolygiai. Pirmieji tyrimai buvo atliekami 1933 m. ir pratęsti 1939 m. lenkų archeologų Vlodzimiežo ir Helenos Holubovičių. Kasinėta Bekešo kalno aplinkoje. Per du sezonus buvo ištirtas apie 500 kv. m dydžio plotas, aptikti net 6 sudegusių medinių pastatų fragmentai. Pastatai statyti iš gulsčių, kampuose sukirstų rąstų, bei viena žeminė. Atstumas tarp pastatų siekė vos 2 metrus. Pastatai turėjo lentines grindis, plūktas iš molio ir akmenų, kampuose pastatytas krosnis. Žemiau buvo fiksuoti dar du medinių pastatų horizontai, kurie tyrimų autorių datuoti XII-XIII a. Pastatų vietose bei šalia jų buvo rasta įvairių XII-XIV a. datuotinių radinių: žiestų puodų šukių, metalinių dirbinių – peiliai, raktai, sagtis, pentinas, strėlių antgalių, kirvis, žeminėje rasta suanglėjusių grūdų. Atkastų pastatų grupė sudarė tankiai užstatytą gyvenamą kvartalą.

1956 m. A.Tautavičius tyrinėjo dab. Dainų slėnio teritorijoje. Darbai buvo susiję su estrados statyba. Ištirti du plotai – viso 334 kv. m (plotas nr.1 – 130 kv.m, bei plotas nr.2 – 150 kv.m). Tiksliai tirtų plotų vieta buvo lokalizuota tik 2008 m. Dainų slėnio teritorijoje atlikus geofizikinius tyrimus. Manoma, kad kasinėta teritorija priklausė gyvenvietei-miestui, sunaikintam 1390 m kryžiuočių puolimo metu. Gaisro metu sudegusios sodybos aplinkoje surinkti metaliniai, kauliniai ir keramikos radiniai datuoti XIII-XIV a.

1975 m. Dainų slėnyje archeologinė priežiūra buvo atliekama šioje teritorijoje vykdant komunikacijų tiesimo darbus. Juos vykdė PRI archeologė I.Jučienė. Tuo metu elektros kabeliams nutiesti buvo iškastos 0,6 m gylio, 581 m bendro ilgio tranšėjos, o estrados atramoms – 0,7-2,4 m gylio duobės. Archeologiniu požiūriu nieko nebuvo rasta, išskyrus tai, kad Dainų slėnio rytinėje dalyje buvo aptikti ataskaitoje nelokalizuotų bei nedatuotų sutvirtinimų, grindinių fragmentai.

1977 m. Kalnų parko teritorija buvo išžvalgyta 206 geologiniais gręžiniais, kurių metu I.Jučienė taip pat vykdė archeologinius stebėjimus. Jų metu nustatyta, kad kultūrinis sluoksnis Dainų slėnyje siekia 3,5-5 m. 0,8-2,5 m storio kultūrinis sluoksnis yra ir Dainų slėnio aikštelės pakraščiuose bei aikštelę supančių kalvų pašlaitėse. Autorė taip pat atkreipė dėmesį į Dainų slėnio vakarinę, pietvakarinę pašlaitę, kur yra ryškios 3,5-4,5 m aukščio, į Neries pusę besileidžiančios terasos. Jos turėjo gynybinio pobūdžio priemolio ir molio sluoksnius (pylimų liekanas?). Centrinėje dalyje ir visame 73 kvartalo rytiniame pakraštyje įžemis dažniausiai fiksuotas 0,5 m gylyje. Stalo kalno šiaurės rytinėje pašlaitėje įžemis stebėtas 1-2 m gylyje, Bekešo kalne – 0,6-3,3 m.

Trijų kryžių (anksčiau – Plikajį) kalną 1988, 1989, 1991 m. tyrinėjo archeologas V.Daugudis. Neišlikus visiems tyriminiams duomenims autoriaus išvadas, publikuotas eilėje straipsnių, sunku patikrinti. Čia rasti ankstyviausi radiniai datuoti III-II tūkst. pr. Kr. Išskirti trys kalno fortifikacijos etapai, pateikiamos gynybinių sienų rekonstrukcijos. Pirminis – ankstyvasis horizontas slūgsojo po 2-3,5 m storio žemės sluoksniu. Išsakyta nuomonė, kad I tūkst. pr. Kr. Plikajame kalne būta įtvirtintos gyvenvietės, kuri priklausė baltų genčiai. Antrasis gynybinių įtvirtinimų horizontas datuojamas II tūkst. pr. Kr. Kalno aikštelė performuota, įrengtas pylimas. Trečiojo etapo pilis datuojama XIII-XIV a.

1989 m. Dainų slėnio aplinkoje archeologės D.Misiukaitės buvo iškasti penki žvalgojamojo pobūdžio šurfai. Šurfe nr.1 1,2 m gylyje atkasti neaiškios chronologijos penkių vaikų, galvomis orientuotų į pietus, palaidojimai. Šiame šurfe įžemis nepasiektas. Šurfe nr.3 kultūrinio sluoksnio storis siekė 3,7 m. Apatiniai kultūriniai sluoksniai autorės datuoti XV a. Šurfe nr.4 įžemis pasiektas 1,5-2,1 m gylyje. XIV a.pab. – XV a.pr. sluoksnis fiksuotas 0,5 m gylyje. Apatiniame horizonte aptikti židinių, stulpaviečių pėdsakai. Dėl radinių stokos šis horizontas liko nedatuotas.

Nustatant pilių muziejaus-draustinio ribas 1989 m. teritorijoje tarp Vilnios upės ir Užupio gimnazijos (Altanos kalne) iškastuose šurfluose (archeologė D.Misiukaitė) vietomis kultūrinio sluoksnio neaptikta, o ten kur jis buvo fiksuotas, jis datuojamas XVII-XVIII a. Kultūrinio sluoksnio storis siekė 0,5-1,7 m. Viename iš šurflų buvo rasti palaidojimai. Viso išpreparuota 30 palaidojimų, priklausiusių 10 kapų. Tyrimų autorės jie datuojami XVII a., išskyrus du kapus, neturėjusius įkapių.

Gedimino kapo kalno vietoje, dviejuose šurfluose žmogaus veiklos pėdsakų neaptikta. Viename šurfe 2 m storio kultūrinis sluoksnis datuojamas XIX a., kitame 0,5 m storio kultūrinis sluoksnis datuojamas XVII a. Penktajame šurfe datavimas liko neaiškus, nors jame rasta brūkšniuotosios keramikos puodo šukė. Neaiški chronologija ir dar viename iš šurflų, kuriame atidengti keturi, lentiniuose, vinimis sukaltuose karstuose suguldyti palaidojimai. Laidota 2 m gylyje, orientuota galvomis į šiaurę. Įkapių nėra.

Stalo kalno aikštelė tarybiniais laikais buvo nulyginta buldožeriais. 1995 m. šio kalno pakraščiuose archeologo K.Katalyno buvo iškasti trys archeologiniai šurfai. Kalno pietinėje dalyje kultūrinio sluoksnio nerasta, o vakarinėje dalyje 1,2-1,6 m storio kultūrinis sluoksnis datuojamas XIV a. (pagal keramiką). Išskiriamas 1390 m. Kreivosios pilies gaisro laikotarpis. Tačiau akivaizdu, kad ant Stalo kalno būta įtvirtinimų. Jie dar buvo matyti 1944 m. liepos 9 d. vokiečių oro pajėgų darytoje Vilniaus miesto aerofoto nuotraukoje. Apie buvusius molio supylimus šioje vietoje kalba ir A.Tautavičius, kuris juos matęs, kuomet aikštelė XX a. 6-ame dešimtmetyje buvo barbariškai nulyginta buldožeriais.

2008-2011 m. Vilniaus pilių valstybinio kultūrinio rezervato Direkcijos iniciatyva Kalnų parko teritorijoje buvo tyrinėtas apie 7 ha plotas, apėmęs Dainų slėnį, Stalo, Trijų kryžių (Plikąjį) kalnus bei jų kalvagūbrius, šiaurės vakarinį ir iš dalies pietinį amfiteatrus. Tyrinėta dešinysis Vilnios krantas atkarpoje tarp Nyderlandų ambasadoriaus rezidencijos ir Neries upės ir teritorija į rytus nuo Stalo kalno – buvusiam kariniame miestelyje, dabar priklausanti karo muziejui. Tyrimų metu taikytas tarpdisciplininis metodas. Paleoreljefo pokyčiai fiksuoti geofiziniais metodais. Remiantis jų duomenimis, vėliau – dalyvaujant archeologui (S.Sarcevičius) buvo gręžiami gręžiniai (geologas A.Pečkaitis). Šiems duomenims apdoroti pasitelkti istoriniai, kartografiniai šaltiniai, o jų interpretacijai – urbanistiniai metodai. Atlikti tyrimai atskleidė, kad pirminis kalvyno reljefas buvo ypač keičiamas nuo 1831 m., šioje teritorijoje pastačius carinę tvirtovę. Kariniais sumetimais buvo žeminamos dominuojančios aukštumos, užpilamos žemumos, nukasami ištisi kalvyno plotai, aukštinamos natūraliai susiformavusios aikštelės. Paskutinė ryški invazija, lėmusi kalvyno reljefo pokyčius, susijusi su Dainų estrados įrengimo teritorijoje darbais. Tyrimai atskleidė, kad Kreivoji pilis – miestas turėjo kur kas sudėtingesnę erdvinę struktūrą negu iki šiol buvo manoma. Pagrindinės kalvyno mikroformos – Plikasis, Stalo, Bekešo kalnai su kalvagūbriais bei jas jungę amfiteatrai – mūsų dienas pasiekė labai pakitę arba istorijos bėgyje visai išnyko.

Žvalgymų aprašymas

Archeologiniai žvalgymai buvo atliekami Vilniaus pilių valstybinio kultūrinio rezervato teritorijoje Kalnų parke, kai informaciniams stendams įtvirtinti grunte buvo daromos išgražos. Gręžta iki 70 cm. gylio, naudotas 12 cm. skersmens grąžtas. Viso gręžti 7 gręžiniai.

Gręžinys nr. 1. Jis padarytas Dainų slėnio vakariniame pakraštyje šalia asfaltuoto keliuko link automobilių stovėjimo aikštelės (Žr. stendų išdėstymo planą, stendo montavimo nuotraukas). Toje vietoje žaliuoja veja, todėl pradėjus gręžti, apie 10 cm. viršutinį sluoksnį sudarė velėna. Giliau, iki pat gręžimo pabaigos, tęsėsi permaišytas tamsiai pilkos spalvos gruntas su skaldos, smulkių akmenukų ir asfalto trupinių priemaiša.

Gręžinys nr. 2. Kalnų parke Stalo kalno pietvakariniame aikštelės pakraštyje (Žr. stendų išdėstymo planą) gręžtas kitas gręžinys (Žr. stendo montavimo nuotraukas). Pragręžus 15 cm. storio velėnos tamsaus grunto sluoksnį, buvo susidurta su šviesiai pilkšvos spalvos permaišyto smėlio sluoksniu, kuris tęsėsi iki 40 cm. gylio. Po juo iki pat gręžimo pabaigos susidurta su žymiai tamsesniu taip pat smėlingos žemės sluoksniu. Jame galima buvo pastebėti sutręšusių šaknų gabalėlių, smulkių angliukų trupinių ir kelias lygaus stiklo šukeles. Sluoksnis permaišytas, tačiau dėl gręžimo būdo galimi ir vertinimo netikslumai. Jokių archeologinių radinių neaptikta.

Gręžinys nr. 3. Šis gręžinys išgręžtas šalia laiptų, vedančių prie Trijų Kryžių paminklo, kairėje jų pusėje (Žr. stendų išdėstymo planą, darbų eigos nuotraukas). Nuo pat paviršiaus (stendo montavimo vietoje vejos nėra, atviras gruntas) iki 70 cm. gylio tęsėsi smėlis. Tik pačiame paviršiuje jame buvo keletas žvirgždo, skaldos gabalėlių, įsispraudusių po laiptų montavimo. Giliau smėlis švarus, vienalytis, natūralus įžemis.

Gręžinys nr. 4. Vilnios upei charakterizuoti skirtas informacinis stendas buvo statomas kairiajame krante priešais Kalnų parką, prie tilto link Nyderlandų Karalystės ambasadoriaus rezidencijos pastato (Žr. stendų išdėstymo planą). Šioje vietoje 2013 m. rudenį, baigus Bernardinų sodo rekonstrukciją, buvo atliekami pakrantės sutvarkymo darbai, susiję su paviršiaus planiravimu, grunto užvežimu. Todėl pradėjus gręžti pasirodė, kad 40 cm. storio paviršinis žemės sluoksnis yra neseniai supiltas, augalinės kilmės juodžemis. Po juo susidurta su dar neseniai buvusiu paviršiumi – taip pat tamsios spalvos gruntu, permaišytu su skalda, smulkiais akmenimis, įvairiomis plastmasinėmis šiukšlėmis.

Gręžinys nr. 5. Gręžiant Bekešo kalnui skirto informacinio stendo pastatymui reikalingą išgražą, susidurta su švariu įžemio smėliu. Jis praktiškai prasideda nuo pat viršaus, kadangi lietaus vandenys pastoviai paplauna paviršių ir velėna čia susiformuoti neturi galimybių. Stendas pastatytas dešinėje medinių laiptų, vedančių nuo Bekešo kalno viršaus (Žr. stendų išdėstymo planą, montavimo eigos nuotraukas).

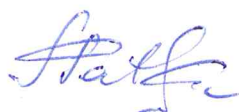
Gręžinys nr. 6. Gręžinys stendui, skirtam Altanos kalnui, gręžtas pietvakarinėje viršukalnės dalyje, iškart pasikėlus mediniais laiptais, vedančiais vakariniu kalno šlaitu (Žr. stendų išdėstymo planą, montavimo eigos nuotraukas). Gręžinio vietoje po 15 cm. storio velėna iki pat apačios (70 cm. gylio), tęsėsi šviesiai pilkos spalvos smėlingos žemės be jokių priemaišų, sluoksnis. Jame archeologinių radinių nėra.

Grėžinys nr. 7. Paskutinis grėžinys, Gedimino kapo kalno informaciniam stendui pastatyti, išgrėžtas kalno pietinėje papėdėje, dešinėje medinių laiptų pusėje (Žr. stendų išdėstymo planą, montavimo eigos nuotraukas). 20 cm. storio viršutinis žemės sluoksnis buvo tamsios spalvos, peraugęs aplinkinių medžių šaknimis, susiformavęs po truputį nuslenkant kalno šlaitų paviršiaus gruntui. Po juo plytėjo pilkos spalvos smėlis, kuris neatrodė itin švarus bei vienalytis, tačiau kokių nors ryškesnių priemaišų jame nesimatė.

Apibendrinimas

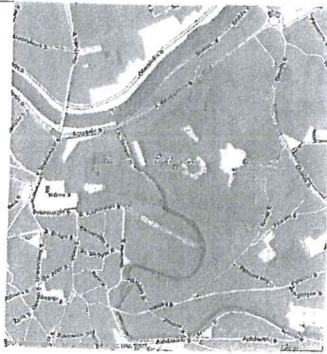
Atliekant archeologinius žvalgymus, susijusius su žemės gręžimu 12 cm. skersmens gražtu siekiant įtvirtinti informacinius standus, archeologiškai vertingos medžiagos nebuvo rasta. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad jau ruošiant standų išdėstymo planą vietos buvo parinktos taip, kad invazija į galimai tikėtinas archeologiškai vertingas vietas būtų minimali. Išgręžus 70 cm. gylio 7 gręžinius tik 2 iš jų, t. y. Stalo kalne (gręžinys nr.2) ir sąlyginai Gedimino kapo kalno pietinėje pašlaitėje (gręžinys nr.7), teikia šalutinę informaciją apie jų aplinkoje galimai buvusius archeologinius sluoksnius. Kiti gręžiniai archeologinės informacijos nedavė.

Archeologas

Stanislovas Patkauskas

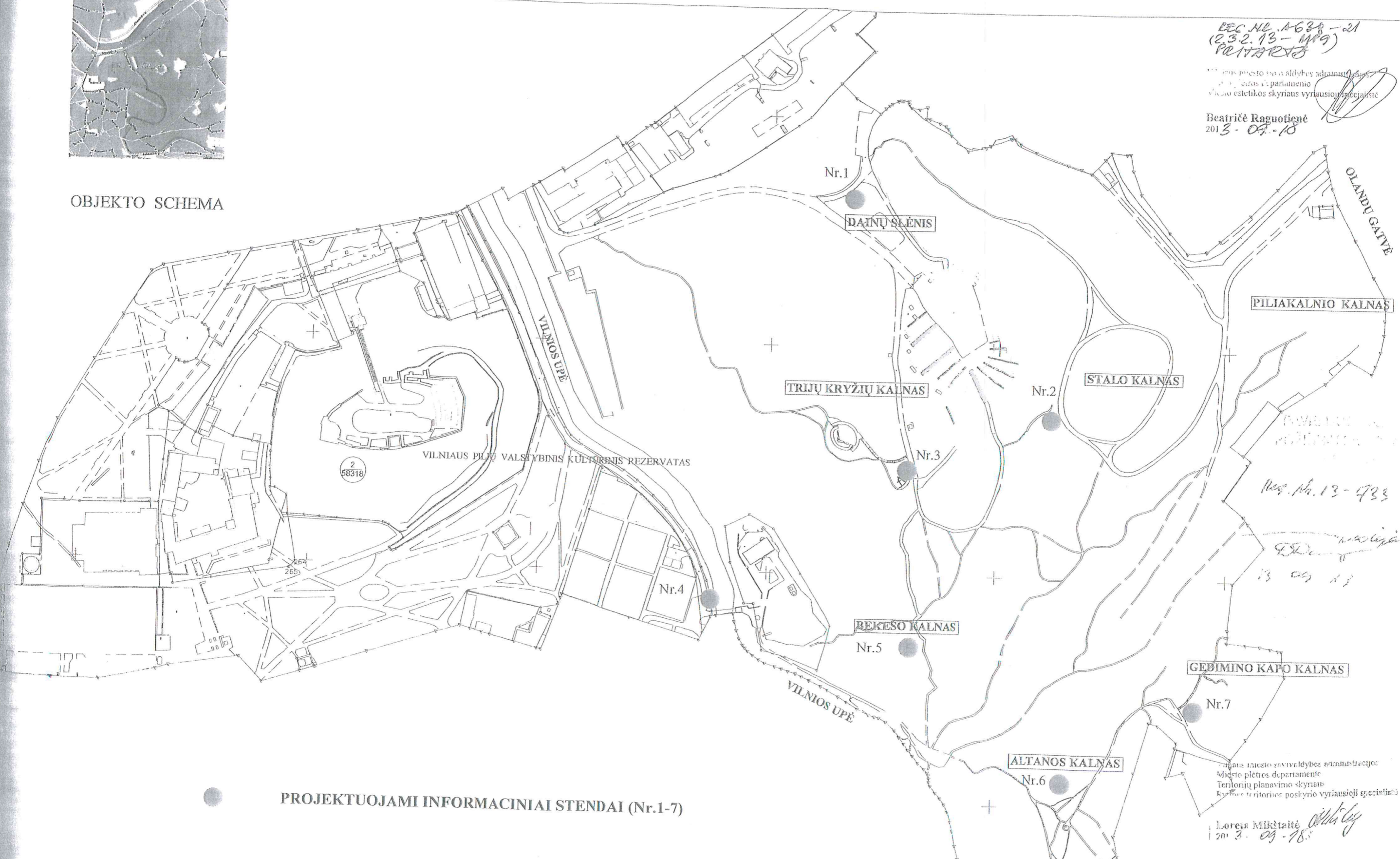

OBJEKTO SCHEMA

LEC. Nr. 1638-21
(23.2.13-119)
PRITARTA

Miesto tarybos administracijos
Miesto planavimo skyriaus
Vilniaus miesto savivaldybės administracijos
Miesto planavimo skyriaus vyriausioji specialistė

Beatričė Raguotienė
2013-07-10

PROJEKTUOJAMI INFORMACINIAI STENDAI (Nr.1-7)

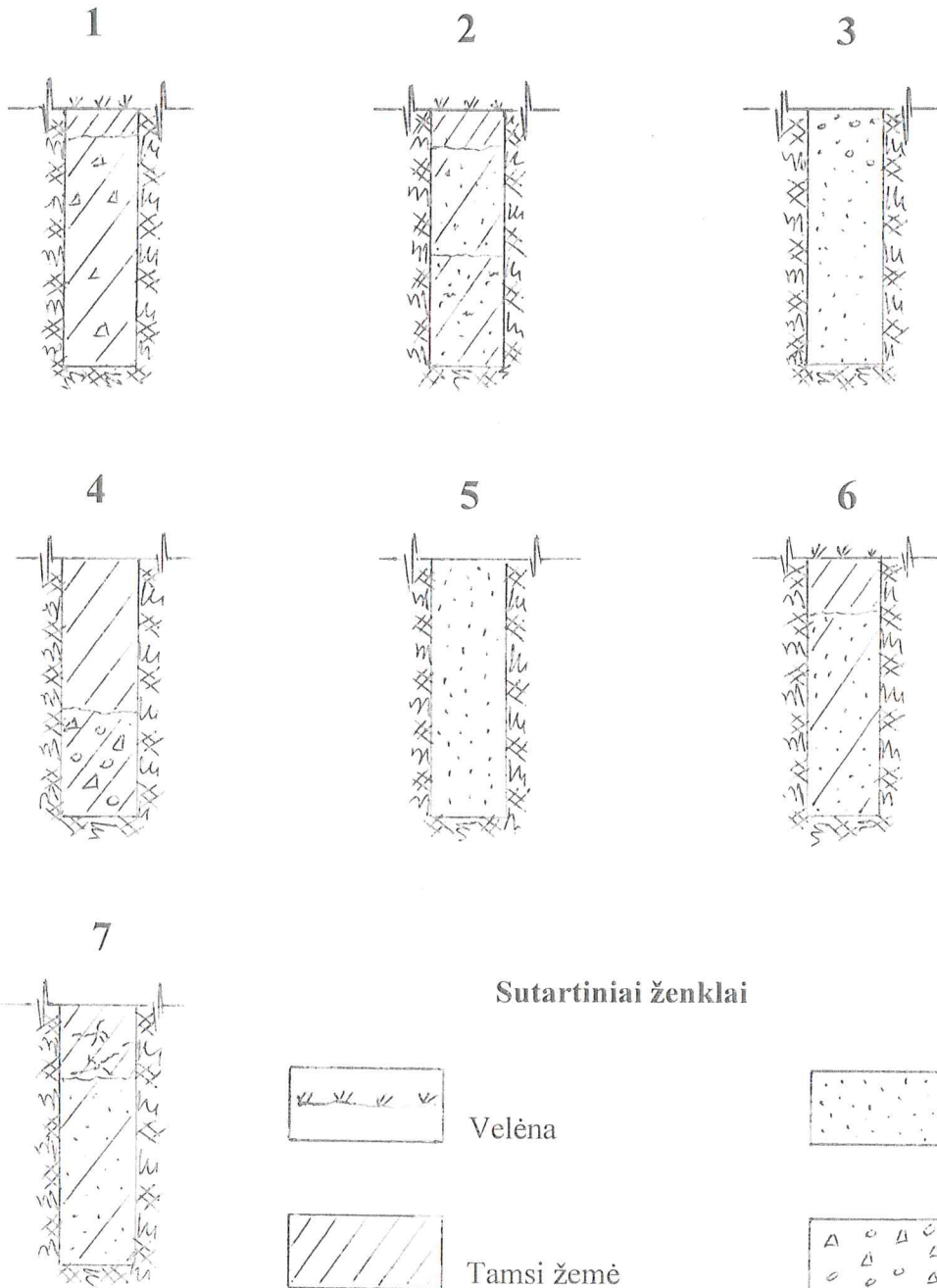
Muz. Nr. 13-733
13.09.13

Miesto tarybos administracijos
Miesto planavimo departamente
Teritorijų planavimo skyriaus
Kultūros teritorijos poskyrio vyriausioji specialistė

Loreta Mikėlaitė
2013-09-18

KVAD 2193,				VILNIAUS PILIŲ VALSTYBINIS KULTŪRINIS REZERVATAS			
PV				ARSENALO G. 5, VILNIUS			
I.Sakalauskaitė				VILNIAUS SENAMIESTYJE (u. o. k. 16073) - PASAULIO PAVELDO OBJEKTE			
arch.				INFORMACINIŲ STENDŲ ĮRENGIMOMO KALNŲ PARKE PROJEKTAS			
				INFORMACINIŲ STENDŲ KALNŲ PARKE			
				IŠDĖSTYMO PLANAS			
Užsakovas: VPVKR DIREKCIJA				Laida			
				1			
				Lapas			
				Lapų			
				VPVKRD-2013/08-01-SP-01			

Gręžiniai 1–7
Žemės sluoksnių pjūviai

Sutartiniai ženklai

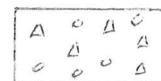
Velėna

Šmėlis

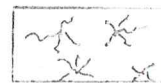
Tamsi žemė

Skalda

Pilka žemė

Šaknys

M 1:20

Dainų slėnis

Preliminari stendo statymo vieta.

Gręžiamas gręžinys stendo tvirtinimui.

Baigiamas įtvirtinti stendas.

Stalo kalnas

Parinkta vieta stendui statyti.

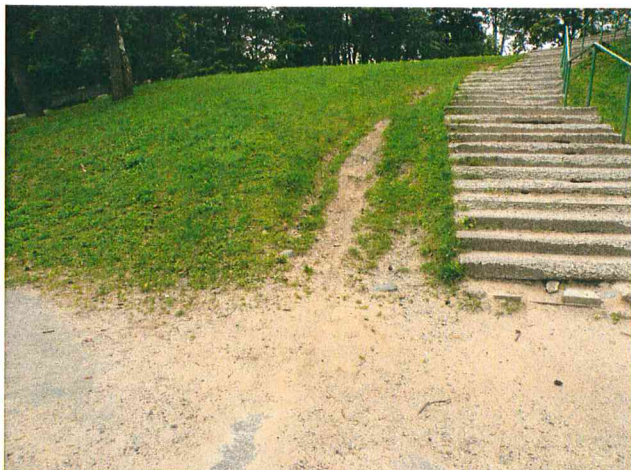

Gręžiamas gręžinys stendui įtvirtinti.

Stendas stovi. Paskutiniai tvirtinimo darbai.

Trijų Kryžių kalnas

Stendo vieta šalia laiptų link paminklo.

Ruošiamasi informacinio stendo tvirtinimui.

Informacinis stendas užbaigus darbą.

Vilnios upė

Vieta stendui prie tilto per Vilnią.

Ruošiama vieta stendo tvirtinimui.

Įtvirtintas informacinis stendas.

Bekešo kalnas

Numatyta stendo statymo vieta.

Gręžiamas gręžinys stendui įtvirtinti.

Pastatytas Bekešo kalno informacinis stendas.

Altanos kalnas

Vieta informacinio stendo statymui.

Stendo tvirtinimo momentas.

Pirmoji lankytoja prie įtvirtinto stendo.

Gedimino kapo kalnas

Informacinio stendo statymo vieta.

Gręžinys stendo įtvirtinimui.

Informacinis stendas įtvirtintas.

KULTŪROS PAVELDO DEPARTAMENTAS
PRIE KULTŪROS MINISTERIJOS

LEIDIMAS ATLIKTI ARCHEOLOGINIUS TYRIMUS

2013-10-29

(data)

Nr.

LA-407

Vilnius

Vadovaujantis Lietuvos Respublikos nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos įstatymo (Žin., 1995, Nr. 3-37; 2004, Nr. 153-5571) 18 straipsnio 6 dalimi, šis leidimas išduotas

Stanislovui Patkauskui, 2012-06-14, Nr. 2396

(tyrejo vardas, pavardė, nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos specialisto atestato išdavimo data ir Nr.)

arba mokslo laipsnis ir (ar) pedagoginis vardas)

atlikti: Vilniaus senojo miesto vietos su priemiesčiais (25504), Piliakalnio su papiliais (664) teritorijų,

(numatomos tirti vietos pavadinimas, unikalus kodas Kultūros vertybių registre,

Vilniaus m. sav., Vilniaus m., archeologinius žvalgymus

adresas, archeologinių tyrimų pobūdis)

pagal archeologinių tyrimų projektą: Vilniaus senojo miesto vietos su priemiesčiais (u.k. 25504) Kalnų parke Žvalgomųjų archeologinių tyrimų projektas, 2013-10-29

(projekto pavadinimas, aprobavimo data)

archeologinių tyrimų grupę sudaro šie archeologai (pildoma, jeigu grupė sudaroma):

(vardai, pavardės)

